

ЗЕМЕЛЬНЕ ПРАВО; АГРАРНЕ ПРАВО; ЕКОЛОГІЧНЕ ПРАВО; ПРИРОДОРЕСУРСНЕ ПРАВО

Стрельник В.В.,

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри приватного та соціального права
Сумського національного аграрного університету*

Ємець Н.О.,

*студентка III курсу юридичного факультету
Сумського національного аграрного університету*

УДК 349.6

DOI https://doi.org/ 10.32845/2663-5666.2019.3.14

ДО ПИТАННЯ ПОВОДЖЕННЯ З ПОБУТОВИМИ ВІДХОДАМИ В СУМСЬКІЙ ОБЛАСТІ

Постановка проблеми. Однією з актуальних є проблема поводження з відходами, що завдає великої шкоди здоров'ю людей і навколишньому середовищу загалом. Проблема поводження з побутовими відходами є однією з найбільш важливих у сучасному світі. Така ситуація пояснюється ростом технологічного розвитку людства. З урахуванням того, що деякі з відходів не утилізуються, то виникає проблема з їхнім накопиченням. Станом на 2015 р. в Україні було 9,23 млн т відходів, з них 94,1% заховано або видалено, 2,7% спалено, 2,8 % перероблено. Для порівняння, у Польщі на 2015 р. було 10,863 млн т відходів, з них 44,3% заховано або видалено, 13,2% спалено, 42,4% перероблено (таблиця 1) [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема поводження з побутовими відходами загалом в Україні, так і конкретно у Сумській області, була предметом наукової уваги багатьох дослідників, серед яких Гетьман А.П., Зуєв В.А., Коваленко Т.О., Ковальчук Т.Г., Краснова М.В., Мірошніченко А.М., Носік В.В., інші.

Формулювання цілей дослідження. Метою є проведення аналізу питання поводження з побутовими відходами у Сумській області, динаміки їхнього утворення, утилізації, а також пошук шляхів розв'язання зазначеної проблеми.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до п. 1 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про відходи» відходи – це будь-які речовини, матеріали, предмети, що утворилися у процесі виробництва чи споживання, а також товари (продукція), що повністю або частково втратили свої споживчі властивості, не мають подальшого використання за місцем їхнього утворення чи виявлення, від яких їхній власник позбувається, має намір або повинен позбутися шляхом утилізації чи видалення [2]. До основних напрямів державної політики належить: забезпечення повного збирання і своєчасного знешкодження та видалення відходів, а також дотримання правил екологічної безпеки під час поводження з ними; зведення до мінімуму утворення відходів, зменшення їхньої небезпечності; сприяння максимально можливій утилізації відходів шляхом прямого повторного чи альтернативного використання ресурсно-цінних відходів; забезпечення безпечного видалення відходів, що не підлягають утилізації, шляхом розроблення відповідних технологій, екологічно безпечних методів та засобів поводження з відходами; сприяння створенню об'єктів поводження з відходами; обов'язковий облік відходів на основі їхньої класифікації, паспортизації; сприяння залученню недержавних інвестицій, інших позабюджетних джерел фінансування у сферу поводження з відходами [2].

Таблиця 1

Поводження з побутовими відходами в Україні та країнах Європейського союзу за даними Міжнародної неурядової організації «Екологія. Право. Людина»

Поводження з побутовими відходами	Україна (2015 р.) дані Мінрегіону України, млн т	Країни ЄС (2015 р.) дані Євростату, млн т	Швеція (2015 р.) дані Євростату, млн т	Польща (2015 р.) дані Євростату, млн т
Всього утворено відходів	9,23	241	4,377	10,863
Заховання, видалення	8,69 (94,1%)	61 (25,3%)	0,035 (0,8%)	4,808 (44,3%)
Спалювання	0,25 (2,7%)	64 (26,6%)	2,241 (51,2%)	1,439 (13,2%)
Перероблення	0,26 (2,8%)	69 (28,6%)	2,101 (48,0%)	4,616 (42,5%)

Особливістю правового регулювання побутових відходів є те, що переважна більшість правових приписів стосується питань забезпечення санітарного очищення та упорядкування населених пунктів. Багатоаспектність проблеми, різноманітність нормативно-правових актів, що регулюють зазначене питання, створюють колізії щодо формування та застосування термінологічного апарату, регулювання діяльності у сфері поводження з побутовими відходами [3, с. 101]. Побутові відходи визначені законодавством, як відходи, що утворюються в процесі життя і діяльності людини в житлових та нежитлових будинках (тверді, великогабаритні, ремонтні, рідкі, крім відходів, пов'язаних з виробничою діяльністю підприємств) і не використовуються за місцем їхнього накопичення [2]. Таким чином місця утворення побутових відходів законодавчо обмежується житловими та нежитловими будинками, без урахування їхнього утворення в парках, скверах, місцях відпочинку тощо [3, с. 102].

Проблема збору, вивозу й утилізації побутових відходів практично є повсюдною. За результатами опитувань, проведених у листопаді-грудні 2018 р., організацією «Екологія. Право. Людина», абсолютна більшість респондентів погоджуються з твердженням, що екологічні проблеми безпосередньо впливають на здоров'я та їхнє повсякденне життя. Так, лише 26% респондентів уникали одноразових виробів із пластмаси, 24% – сортувало більшість відходів для перероблення, а 23% взагалі нічого не робили для збереження екології. Зважаючи на розуміння проблеми відходів, не всі українці є обізнаними щодо вимог сортування сміття [1].

Відповідно низький рівень екологічної свідомості громадян призводить до погіршення стану довкілля, в тому числі нагромадження великої кількості відходів. Необхідність підвищення екологічної свідомості громадян обумовлена тим, що більша частина населення немає достатньої та об'єктивної інформації щодо правил поводження з небезпечними побутовими відходами, дбайливого ставлення до охорони навколишнього середовища, раціонального використання природних ресурсів. Особливої уваги потребують небезпечні побутові відходи, такі як, відпрацьовані акумуляторні батареї, люмінесцентні лампи, фармацевтична продукція, які непридатні для перероблення, тому потребують організованого збору, передавання на утилізацію та/або знешкодження з дотриманням спеціальних норм та умов. Нефахова та несвоєчасна утилізація небезпечних відходів призводить до забруднення довкілля, поширення захворювань та епідемій, екологічних катастроф.

Відповідно до ст. 19 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» виконавчі органи сільських, селищних, міських рад у галузі охорони навколишнього природного середовища в межах своєї компетенції: формують і використовують місцеві фонди охорони навколишнього природного середовища у складі місцевих бюджетів (але не вказано, як саме ці фонди мають бути сфор-

мовані та на які саме потреби повинні бути виділені ці кошти), організують збір, перероблення, утилізацію та заховання відходів на своїй території (але, знову ж таки немає уточнення, про які саме відходи йде мова) [4]. Отже, можна стверджувати, що зазначений закон окреслює лише загальні положення про охорону довкілля, не конкретизуючи та не дає повного уявлення про сферу діяльності компетентних органів.

На відміну від виробничих відходів, законодавство у сфері поводження з побутовими відходами переважно спрямоване на регулювання діяльності не виробника відходів, а на діяльність суб'єктів, що надають послуги щодо їхнього збирання, вивезення, перероблення та заховання [3, с. 101]. З метою обмеження, запобігання негативному впливу відходів на навколишнє середовище, здоров'я людини з 1 січня 2018 р. Законом України «Про відходи» (п. і. ст. 32) було введено заборону заховання неперероблених (необроблених) побутових відходів [2]. Зазначене відповідає вимогам Директиви ЄС – 1999/31/ЄС та Директиви 2008/98/ЄС, що врегулюють поводження зі сміттям у країнах Європи: надають чітку послідовність дій у питання поводження з відходами, класифікують сміття, ставлять стратегічну мету скоротити кількість відходів, що вивозяться на полігони.

За даними головного управління статистики у Сумській області, з кожним роком збільшувалася тенденція до накопичення побутових відходів [5]. Згідно з інформацією Державної екологічної інспекції у Сумській області місць видалення відходів на території Сумської області обліковано 19 полігонів твердих побутових відходів, 159 сміттєзвалищ. З них 5 полігонів (м. Суми, м. Глухів, м. Охтирка, м. Конотоп, м. Шостка) наближено відповідають вимогам технічних, екологічних і санітарних норм, де здійснюється організоване, контрольоване складування побутових відходів. Більшість полігонів твердих побутових відходів у Сумській області не відповідає санітарним, технічним нормам, тобто фактично їх можна вважати звалищами. Найбільш критичною є ситуація в м. Ромни, вона вимагає якнайшвидшого вирішення, адже загрожує життю та здоров'ю людей [5].

Структура створення побутових відходів за в Сумській області наведена в рисунку 1 [6].

На території Сумської області офіційно зареєстровані місця видалення відходів. На даний час зареєстровано 255 таких місця, з них 176 є чинними, всі інші закриті або законсервовані [7].

Важливою складовою частиною реалізації вимог законодавства на Сумщині є підвищення компетентності мешканців щодо правильного поводження з побутовими відходами та впровадження процесу сортування сміття на місцях. Рішенням Сумської обласної ради від 10 серпня 2016 р. затверджено Комплексну програму поводження з відходами в Сумській області на 2016-2020 рр. Дана програма спрямована на удосконалення системи поводження з відходами, зниження антропогенного навантаження на довкілля та поліпшення екологічного стану

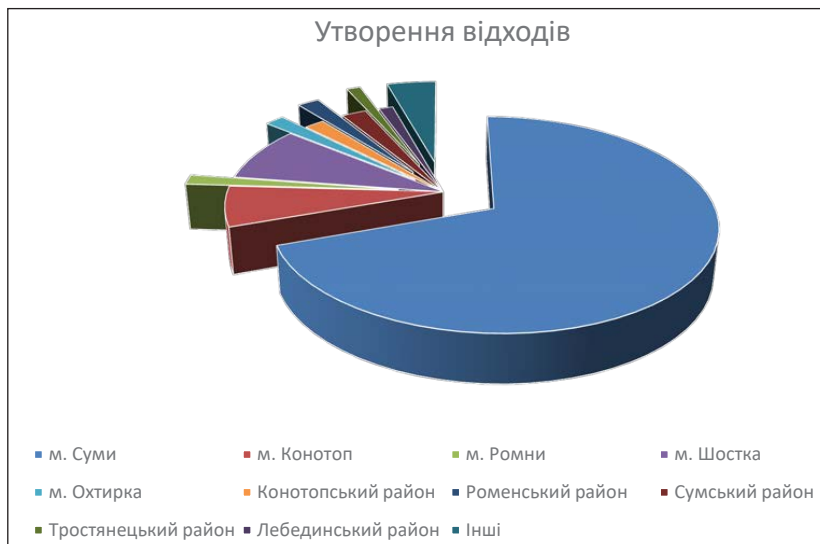

Рис. 1

на території Сумської області. Згідно з програмою пріоритетними напрямами роботи є: 1) розвиток інфраструктури збирання та перевезення побутових відходів, а саме придбання та впровадження установок і обладнання для збору побутових відходів, у тому числі контейнерів збирання побутових відходів на території сіл (2 050 тис. грн); 2) створення потужностей з обробки, перероблювання побутових відходів, а саме будівництво споруд, придбання, впровадження установок, обладнання, машин для перероблення побутових відходів, а саме: комплексу з сортування і перероблювання ТПВ в м. Суми; ліній з сортування ТПВ у м. Конотоп, м. Шостка, у Роменському районі, в Охтирському районі; – центрів вторинної сировини (29 200 тис. грн); 3) будівництво, реконструкція, упорядкування полігонів, звалищ твердих побутових відходів, а саме створення нових і розширення наявних полігонів ТПВ, в тому числі на території районів: Конотопського; Краснопільського; Роменського (75 900 тис. грн); (4) забезпечення екологічної безпеки місць видалення відходів після завершення їх експлуатації, а саме рекультивация територій полігонів твердих побутових відходів (6 000 тис. грн).

З метою поліпшення стану навколишнього середовища, збереження і відтворення зруйнованої екосистеми, реалізація ефективної природоохоронної політики на обласному рівні планується виділити приблизно 1 387 900 тис. грн на придбання спеціалізованих машин для збору та транспортування твердих побутових, промислових відходів виробництва [8].

Розвинені країни Європи вже давно навчилися не тільки отримувати з відходів енергію, а й заробляти на смітті. Україні потрібно створювати інфраструктуру з роздільного збору, сортування й утилізації твердих побутових відходів. Розв'язання питання сортування сміття дасть змогу зменшити кількість відходів на 40-50%. На

нашу думку, збільшення податку на заховання сміття дисциплінуватиме ставлення громадян до його сортування. Важливо встановити плату за утворення відходів і перевищення лімітів їхнього виникнення залежно від цінності відходів, рівня екологічної безпеки та місцеперебування територій, де розміщені об'єкти, на яких утворюються відходи. Українці вдвічі більше генерують відходів, ніж середньостатистичний європеєць. Так, для жителів багатоквартирних будинків результатом правильного сортування сміття буде повільніше заповнення контейнерів, що відповідно зменшить плату за вивозу сміття. Відповідальне сортування сміття в спеціальні контейнери, що підлягає перероблюванню (макулатуру, скло, пластик)

та його утилізація дозволить отримати дохід, який може бути використаний на потреби будинку, або частково повернутий людям. Прикладом правильного розсортованого сміття є ланцюг доходу: школа – 150 учнів – 4 т вторинної сировини (за рік) – 7 500 тис. грн – тенісні столи, футбольні м'ячі, тенісні ракетки, баскетбольні м'ячі тощо.

Основне завдання сучасної екологічної освіти – її практична спрямованість. Вдалим прикладом екологічного виховання є досвід Норвегії. З дитячого садочка у формі гри діти навчають правильно сортувати відходи. Через ілюстровані книжки малеча допомагає герою розкласти свої старі речі в коробки різних кольорів. Також цікавим є досвід Швеції та Швейцарії, Німеччини, Японії [9, с. 71]. Важливим моментом також є інформування населення через соціальну рекламу про користь перероблювання сміття чи фінансові втрати як результат неправильного сортування.

Дієвим засобом є розміщення інформації в транспорті, на зупинках, у школах, дитячих садочках, вищих навчальних закладах про період розкладання сміття. А також поширення природоохоронної ініціативи, так звані, екологічні світові челенджі (Trashtag Challenge).

Висновки та перспективи. Отже, питання поводження з побутовими відходами у Сумській області є актуальним. Його вирішення можливе шляхом запровадження системи довгострокового планування управління в зазначеній сфері: запобігання створенню відходів, повторне використання. Підтримуємо думку про необхідність прийняття Закону України «Про упаковання та відходи упаковки» та встановити норму заохочувального характеру, яка стимулювала б населення до роздільного збирання, правильного збування відходів з метою запровадження в Україні ефективної системи поводження з використаним упакованням [10, с. 14].

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Офіційний сайт Міжнародної неурядової організації «Екологія. Право. Людина». URL: <http://epl.org.ua>.
2. Про відходи : Закон України від 05.03.1998 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/187/98-вр>.
3. Велика українська юридична енциклопедія : у 20 т. – Харків, Право 2016 Т.14 : Екологічне право / Нац. Юрид. Ун-т ім. Ярослава Мудрого. 2018. 77 с.
4. Про охорону навколишнього природного середовища : Закон України від 25.06.1991 р. Дата оновлення 12.10.2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12>.
5. Головне управління статистики у Сумській області. URL: <http://sumy.ukrstat.gov.ua/?menu=52&level=3>
6. Державна екологічна інспекція у Сумській області. URL: <http://deisumy.gov.ua>.
7. Доповідь про стан навколишнього природного середовища в Сумській області у 2016 р. URL: <https://menr.gov.ua/news/31778.html>
8. Сумська обласна державна адміністрація. URL: <http://sm.gov.ua/uk/dokumenty.html?id=1375>.
9. Міхно І. Методи утилізації відходів. Світовий досвід. Економіка, фінанси, менеджмент : актуальні питання науки та практики. 2015. № 2. С. 68–78.
10. Федунь М.В. Правове регулювання поводження з відходами в рамках європейського союзу. Автореферат, 2016. 21 с.

Стрельник В.В., Ємець Н.О. ДО ПИТАННЯ ПОВОДЖЕННЯ З ПОБУТОВИМИ ВІДХОДАМИ В СУМСЬКІЙ ОБЛАСТІ

У статті проводиться аналіз питання поводження з побутовими відходами у Сумській області, динаміки їхнього утворення, утилізації. Зазначено, що особливістю питання правового регулювання побутових відходів є його багатоаспектність. Різноманітність нормативно-правових актів, що регулюють зазначену сферу відносин, створюють колізії у формуванні, застосуванні термінологічного апарату. Важливою складовою частиною реалізації вимог законодавства на території Сумщини є підвищення компетентності мешканців щодо правильного поводження з побутовими відходами та впровадження процесу сортування сміття на місцях. Необхідністю підвищення рівня сучасної екологічної освіти є її практична спрямованість. У статті розглядаються досвід Норвегії, Швеції, Швейцарії, Німеччини, Японії.

Важливим моментом також є інформування населення через соціальну рекламу про користь перероблення сміття чи фінансові втрати як результат неправильного сортування. Розв'язання актуального питання поводження з побутовими відходами у Сумській області можливе шляхом запровадження системи довгострокового планування управління щодо запобігання створенню відходів, повторного використання.

Ключові слова: побутові відходи, поводження з побутовими відходами, екологічна освіта, екологічна свідомість, охорона навколишнього середовища.

Strelnyk V.V., Yemets N.O. TO THE PROBLEM OF DOMESTIC WASTE MANAGEMENT IN SUMY REGION

The article analyzes the issue of household waste management in the Sumy region, the dynamics of their formation and utilization. The problem of collecting, exporting and disposing of household wastes is practically universal, because environmental problems directly affect health and their daily lives. It is noted that the issue of legal regulation of domestic waste is its multidimensional nature. The variety of normative legal acts regulating this sphere of relations creates conflicts in the formation and application of the terminology apparatus. An important part of the implementation of the requirements of the legislation on the territory of Sumy region is to increase the competence of residents regarding the proper management of domestic waste and the implementation of the garbage sorting process on the ground. The low level of environmental consciousness of citizens leads to deterioration of the environment, including the accumulation of a large amount of waste.

The need to increase the ecological consciousness of citizens due to the fact that most of the population does not have sufficient and objective information regarding the rules of dealing with hazardous household waste, a careful attitude to the protection of the environment, the rational use of natural resources. Particular attention is required to hazardous household wastes, such as spent batteries, fluorescent lamps, pharmaceutical products that are unsuitable for recycling and therefore require organized collection, transfer for disposal and/or disposal subject to special rules and conditions. Non-fossil and untimely disposal of hazardous wastes leads to environmental pollution, the spread of diseases and epidemics, environmental disasters. The need to increase the level of modern environmental education is its practical orientation. The article deals with the experience of Norway, Sweden, Switzerland, Germany, and Japan.

The establishment of a payment for the generation of domestic waste and exceeding the limits of their occurrence should depend on the value of waste, the level of environmental safety and the location of the territories where the objects where the waste is located. An important point is also informing the public through social advertising about the benefits of recycling garbage or financial losses as a result of improper sorting. The solution of the actual issue of domestic waste management in the Sumy region is possible by introducing a long-term management planning system to prevent waste generation, reuse.

Key words: household waste, domestic waste management, ecological education, ecological consciousness, environmental protection.